

जाहिरातींचे दर.
सालील पत्र्यावर चौकशी
करावी
व्यवस्थापक, अर्थ,
'दुर्गाधवास', पुणे ४

अर्थ

वर्गणीचे दर.
वार्षिक वर्गणी
रु ४
(रुपाल इशिल माफ)
किरकोळ अकास
एक आणा

‘अर्थ एव प्रधानः’ इति कौटिल्यः अर्थमूलौ धर्मकामाविति ।

—कौटिलीय अर्थशास्त्र

संपादक—प्रो. वा. गो. काळे.

वर्ष ३

पुणे, बुधवार, तारीख १७ नोव्हेंबर, १९३७

अंक ४५

— मन प सं त का म —
चक्रशीर-
पणाची] रिसबूड ब्रदर्स-टेलर्स [मंरंटी
सदाशिव हौदानजिक, पुणे

UNEMPLOYMENT
NO MORE
अखिल हिंदुस्थानांत पहिल्या
प्रतीचें अत्यंत लोकप्रिय
झारापकर टेलरिंग
कॉलेज
आप्या वळवंत चौक, पुणे २
[माहितीपत्रक मागवा]

दि गुड-बुइल
अॅशुअरन्स कंपनी लि.

पोस्ट : मिरज मिशन हॉस्पिटल

विमेदारास

भरपूर सवलती

माफक हत्ते

ठिकठिकाणीं एजंटस् नेमणें आहेत

पत्राव्यवहार करावा.

हेड ऑफिस : कुपवाड, जि. सातारा,

मॅनेजिंग डायरेक्टर

अर्थशास्त्र

लेखक—प्रो वा गो काळे व प्रो द गो कर्वे
पृष्ठसंख्या सुमारे ३००, किंमत ३ रुपये
या ग्रंथात अर्थशास्त्राच्या सर्वसामान्य सिद्धांतांचें विवेचन केलें
आहे

व्ही. पी. वेडेकर आणि सन्स

याचेकडील मसाले, लोणचे आणि पापड याचा आपले
जेवणात नेहमी उपयोग करा.

पत्ता.—मुगभाट, गिरगाव, मुंबई

पुणे एजंट.—दत्तात्रय नारायण हेजीब २०, शुक्रवार.

लक्षांत ठेवा] १९३७-३८ सालअखेर [लक्षांत ठेवा

कॉमनवेल्थचें तृतीय मूल्यमापन होणार

“जनतेच्या सहानुभूतीमुळेच “कॉमनवेल्थ” नें सर्व विमा सस्थांत अग्रस्थान
मिळविलें आहे व त्याचद्वल आम्ही जनतेचे अत्यंत आभारी आहोंत”

श्री. आर. एन. अभ्यंकर, बी ए, एलएल बी,
मॅनेजिंग एजंटस्,

दि कॉमनवेल्थ अॅशुअरन्स कंपनी, लिमिटेड

११ बुधवार पेठ, पुणे नं. २.

महाराष्ट्रांतील प्रत्येक ठिकाणीं भरपूर कमिशनवर एजंटस् नेमणें आहेत तरी विशेष माहिती-
करिता हेडऑफिसकडे पत्राव्यवहार करा

“अर्थ” ग्रन्थमाला

व्यापार, उद्योगधंदे, शेती, सह-
कार, बँकिंग इत्यादि विषयांवरील
सोपी व व्यावहारिक उपयुक्ततेची
पुस्तके

१ बँका आणि त्याचे व्यवहार

२ रिझर्व्ह बँक

३ व्यापारी उलाढाली

वरील प्रत्येक पुस्तक लोकप्रिय
शालें आहे.

किं १ रु (८ रु निराळा)

व्यवस्थापक, ‘अर्थ’ ग्रन्थमाला,
पुणे ४

विविध माहिती

ब्रिटिश सैन्यात रिक्त भरती

ब्रिटिश सरकारी फौजेमध्ये भरतीचे काम चालू आहे. तथापि पुरेसे तरुण हा व्यवसाय पत्करण्यास पुढे येत नाहीत असा अनुभव आला आहे. गेले काही महिने रिक्तिंगचे काम समाधानकारक चालू आहे, असे यद्द मंत्र्यांनी कॉमन्स सभेत नुकतेच सांगितले परंतु उमेदवाराच्या कृत्रिम दाताच्या कमाल संस्थेवरील नियंत्रण दूर केले असल्याचे त्यांनी कबूल केले.

मुंबई कॉर्पोरेशनच्या अंदाजपत्रकांत त्रुटि

मुंबई कॉर्पोरेशनच्या १९३८-३९ च्या अंदाजपत्रकांत ३ कोटी, २१ लक्ष रु. उत्पन्न धरलेले असून खर्च ३ कोटी, ४१ लक्ष रु. अपेक्षित आहे, म्हणजे, २० लाखांची त्रुटि आहे. ती भरून काढण्याकरता करवाढ करावी लागेल, असे कमिशनर, मि टॉटन, ह्यांनी स्पष्ट केले आहे.

मॉरिशस बेटांमधील हिंदी वसाति

मॉरिशस बेटांमधील मजुरांपैकी शेकड्या ८० मजूर हिंदी रक्ताचे आहेत १९३६ अखेर त्या बेटांमधील हिंदी लोकसंख्या २ लक्ष, ६८ हजार भरली. बेटांमधील १ लक्ष ४४ हजार एकर उसापैकी हिंदी मजुरांनी ५५ हजार एकर उंस केला. पोस्टामार्फत ८० हजार रुपये हिंदुस्थानात आले.

चीनला आर्थिक मदत

जपानच्या आक्रमणामुळे चीनमध्ये कोणत्याही साथीचा उद्भव होऊ नये म्हणून खबरदारी घेण्यासाठी राष्ट्रसंघाच्या असेंब्लीने बरीच मोठी रकम खर्च करण्याचे ठरविले आहे याच स्वरूपाची मदत करण्यासाठी आरोग्यतज्ज्ञ चीनमध्ये लवकरच पाठविण्यात येतील.

जर्मनीतून हद्दपार झालेल्यांची सोय

जर्मनीतून हद्दपार होणाऱ्या निराश्रितांची सोय करण्यासाठी लंडन येथे एक कचेरी उघडण्यात आली आहे. १९३३ पासून १ लक्ष १५ हजार लोकांनी जर्मनी सोडून परदेशगमन केले त्यांच्यापैकी ४१ हजार पॅलेस्टाईनमध्ये व ४० हजार इतर देशात स्थायिक झाले अद्याप २० हजार लोकांची हलाखीची स्थिति आहे. १९३६ मध्ये १६ हजारांची या आंकड्यात भर पडली आहे जर्मनीतून बाहेर जाणाऱ्या ज्यू लोकांच्या व्यवस्थेसंबंधी विचारविनियम करण्यासाठी लवकरच एक परिषद भरवण्याची राष्ट्रसंघाच्या असेंब्लीची इच्छा आहे जर्मनीवर या बाबतीत काही दडपण घालता आल्यास त्याचाहि विचार या परिषदेत होईल.

साखरेच्या ध्याचे संघटन

इंडियन शुगर मिल्स असोसिएशन लि व इंडियन शुगर सिंडिकेट लि ह्यांची एक साधारण सभा लखनौ येथे नुकतीच भरली होती. बिहार व संयुक्त प्रांत ह्यांच्या सरकारांनी, आपल्या अधिकार क्षेत्रातील सर्व साखरकारखान्यावर शुगर सिंडिकेटला मिळण्याची सक्ती करण्याचे योजिले आहे, ह्याबद्दल सभेत समाधान व्यक्त करण्यात आले व जरूर ती कायदेशीर व्यवस्था लवकर व्हावी ह्यासाठी प्रयत्न करण्याकरिता सात कारखानदारांची एक उपसमिती नेमण्यात आली. संयुक्त प्रांत व बिहार येथील कारखान्यांच्या कामास ५ डिसेंबर पूर्वी प्रारंभ होऊ नये, असेहि ठरले.

इंपीरियल एअरवेजचे मुख्य ठाणे

इंपीरियल एअरवेजचे मुख्य ठाणे कराचीहून कलकत्त्यास हलविले जाण्याचा बराच संभव आहे.

शेतीच्या पाणीपुरवठ्यासंबंधी संशोधन

सेंट्रल बोर्ड ऑफ इरिगेशनची वार्षिक सभा दिल्ली येथे नुकतीच भरली होती. शेतीच्या पाणी पुरवठ्याविषयी व तदनुषांगिक प्रश्नासंबंधी संशोधन करण्याकरिता एक मध्यवर्ती केंद्र असावे, असे सभेत ठरले ह्या संशोधन केंद्राची स्थापना दिल्ली शहराचे शक्य तितक्या नजीक करण्यात यावी, असेहि सुचविण्यात आले. पुणे येथील केंद्र बंद करण्यात येईल.

आंतरराष्ट्रीय मजूर परिषदेकरिता हिंदी प्रतिनिधींची निवड

आंतरराष्ट्रीय मजूर परिषदेचे २४ वे अधिवेशन जिनीव्हा येथे जून, १९३८ मध्ये भरणार आहे परिषदेस प्रत्येक सरकारतर्फे दोन, कारखानदारांतर्फे एक व कामगारातर्फे एक असे प्रतिनिधी पाठविणेचे असतात व त्याची अखेर नेमणूक करण्याचा अधिकार, हिंदुस्थानाचे बाबतीत, हिंदुस्थान सरकारासच पूर्णत्वाने आहे जरूर तेवढे सल्लागारहि परिषदेस धाडता येतात. बिगर सरकारी प्रतिनिधींची निवड करण्यापूर्वी त्याविषयी सरकारने सुचना मागविल्या आहेत नावे सुचविण्याची अखेरची तारीख १५ जानेवारी, १९३८ ही आहे.

लायक पोलिसांचा तुटवडा

आदर्श पोलिस ह्या दृष्टीने लंडन शहरातील पोलिसांचा लौकिक आहे. तथापि, ह्या पोलिस खात्यास नवीन चागल्या उमेदवारांची वाण भासत असल्याचे जाहीर झाले आहे. काही वर्षांपूर्वी रिकाम्या जागांचे मानाने उमेदवारांची गर्दी उसळत असे, आता सुमारे ७०० जागा शिष्टक आहेत. प्रत्येक आठवड्यास सरासरीने २० जागा रिकाम्या होतात, परंतु तितके लायक उमेदवार मिळत नाहीत. अर्जदारांची संख्या पुरेशी असली, तरी पोलिस खात्याच्या शारीरिक व शैक्षणिक कसोटीस उतरणे सोपे नसते. उमेदवारांची निवड किती दक्षतेने केली जाते, हे ह्यावरून दिसून येईल लायकी वाढविण्याची स्पर्धा निर्माण करणारे वातावरण प्रगतीस पोषक होते व त्यामुळे सर्व समाजाचा फायदा होतो, हे उघड आहे.

विमा बिलाची कौन्सिल ऑफ स्टेटमध्ये चर्चा

कौन्सिल ऑफ स्टेटच्या बैठकीस ता १५ नोव्हेंबर रोजी प्रारंभ झाला. असेंब्लीच्या गेल्या बैठकीत पास झालेल्या विमा बिलाची चर्चा करणे, हा प्रस्तुत बैठक बोलावण्यातील प्रमुख हेतु आहे असेंब्लीमध्ये राहून गेलेल्या व इतर काही मामुली दुरुस्त्या कौन्सिलमध्ये मंजूर झाल्यावर, विमा बिल पुन असेंब्लीकडे जाईल व ते जसेच्या तसे पास झाले, म्हणजे त्याचे कायद्यात रूपांतर होईल.

हिंदुस्थानातील तिळाची लागवड

संबंध हिंदुस्थानात मिळून चालू मोसमात २७ लक्ष, ६६ हजार एकर तिळाखाली आहेत. गेल्या वर्षी २५ लक्ष, ४४ हजार एकर तिळाची लागवड झाली होती.

मुंबई बंदरातून सोन्याची साप्ताहिक निरगत

किंमत रु.

३१-१०-३७ ते ६-११-३७

३२,९८,५१४

७-११-३७ ते १३-११-३७

१८,०६,४६२

२१-९-३१ ते १३-११-३७

३,०५,८३,८५,७००

अनुक्रमणिका

पृष्ठ	पृष्ठ
१ विविध माहिती ... ५५२	ग्रामसुधारणा मंडळाचा विनिर्माण
२ सोनाराने काय टोचले ५५३	५ कर्ज देताना बँकेने काळ-गावयाची दक्षता ५५७
३ हिंदुस्थानचा आयात-निर्गत व्यापार . ५५४	६ सहकारी चळवळ ... ५५८
४ स्फुट विचार .. ५५५	७ उसाच्या पिकाचा सरकारी अंदाज ५५८
जवाहिरीवरील आयात कमी झाली—दिल्ली ते मुंबई विमानाची वहा-तुक—प्रांतिक सरकार आणि प्रांतीयवरील करांची वाटणी—भारत विमा कलि—प्रेमप्रांतचक्र लस—	८ हिंदी बँकिंगचा आढावा ५५८
	९ अहमदाबाद येथील मजूर वर्गाचा कर्जवाजारीपणा ५५९
	१० निवडक बाजारभाव ५६०

अर्थ

बुधवार, ता १७ नोव्हेंबर, १९३७

सोनाराने कान टोचले !

रिझर्व्ह बँक आणि शेतकऱ्यांचे जीवन

रिझर्व्ह बँक ही बँकाची बँक असल्याने उद्योगधंदे व व्यापार ह्यास लागणाऱ्या खेळत्या भाडवलाचा पुरवठा जरूरीप्रमाणे होण्याची व्यवस्था तिने केली पाहिजे ही गोष्ट अपेक्षितच होती परंतु हिंदुस्थान देशात शेतीचा धंदा बहुसंख्याक जनतेच्या उपजीविकेचे साधन असल्यामुळे शेतकऱ्यास आवश्यक असलेल्या पैशाची तरतूद तिच्या हातून पद्धतशीर रीतीने हाणे आवश्यक होतें. तथापि, मध्यवर्ती बँकेचे कार्यक्षेत्र अत्यंत मर्यादित असल्याची तिच्या उत्पादकास व पुरस्कर्त्यास जाणीव होती त्वरित फिरणारे आणि अल्प मुदतीत परत येणारे कर्जाळ भाडवळ हाच व्यापारी बँकाच्या व्यवहाराचा मुख्य विषय असतो आणि त्याच्या द्वाराने चलन व हुडणवळ ह्यांचे नियमन रिझर्व्ह बँकेने करावयाचे असतें. शेतीच्या धंद्यास कमी-अधिक लाभ मुदतीचे. भांडवल लागतें आणि त्या धंद्यात अनेक अनपेक्षित अडचणी येत असल्या कारणाने त्याची परतफेड शेतकऱ्यांकडून होणे अनिश्चित असतें ह्यास्तव, शेतीचे भाडवली व्यवहार व्यापारी बँकाच्या कक्षेत येत नाहीत, आणि म्हणून ते मध्यवर्ती बँकेच्या कार्यक्षेत्राच्या सीमेच्या बाहेर रहातात सावकार, सराफ व सहकारी संस्था ह्यांना शेतीच्या व्यवहारांत जरूर असलेला पैसा पुरवण्याचे कार्य करावे लागतें. ह्यापैकी सहकारी बँका सघटित असून त्यांस कायदे व नियम ह्यांचे बंधन असतें. म्हणून व्यापारी बँकाच्या बरोबरीने त्यास वागवण्यात यावे अशी तजवीज रिझर्व्ह बँकेच्या कायद्यात केलेली आहे. शेतीस पैशाचा पुरवठा होण्याबाबत योजना करण्यासाठी रिझर्व्ह बँकेत एक स्वतंत्र सातें उघडण्यांत आलें आहे आणि त्याने पूर्वचौकशी चालविलेली आहे. प्रांतिक सहकारी बँकास व्यापारी बँकाप्रमाणे सवलतीने पैसा मिळावा अशी कायद्यात तरतूद आहे तरीहि सहकारी पतपेढ्यांची कर्जे बरीचशी थकलेली असल्याने आणि त्याची परतफेड व्यापारी बँकांच्या कर्जाप्रमाणे अल्प काळात होत नसल्याने त्या बाबतीत

कोणत्या सुधारणा होणे इष्ट व अगत्याचे आहे इकडे रिझर्व्ह बँकेच्या शेतकी खात्याचे लक्ष लागलें आहे

प्रस्तुत विषयावर सदरहू खात्याने “खेडेगावी सहकारी बँक” ह्या नावाने एक चोपडें प्रसिद्ध केलें आहे, त्याची माहिती जनतेस होणे अवश्यक आहे. शेतकऱ्यांची कर्जे कमी करावी, व्याजाचे दर हलके व्हावे, सावकारी व्यवहारास नियंत्रण घालावे, अशा मागण्या चोहोंकडे जोराने चालल्या आहेत परंतु अशा तात्पुरत्या स्वरूपाच्या उपायांनी कायमची व भरीव सुधारणा होणे शक्य नाही आणि ह्यासाठी मूलग्राही प्रश्नाचा पगमर्श घेतला जाणे अगत्याचे आहे, अशी प्रस्तावना करून रिझर्व्ह बँकेच्या शेती खात्यातील तज्ज्ञ लेखकाने वस्तुस्थितीच्या पृथक्करणास प्रारंभ केला आहे. शेतीचा धंदा शेतकऱ्याच्या कौटुंबिक, सामाजिक व धार्मिक जीवनाशी पूर्णपणे सबद्ध झालेला असल्याने त्या विषयाचे प्रश्न सोडवावयाचे असता ह्या सर्व अंगांचा साकल्याने व व्यापक दृष्टीने विचार होणे आवश्यक आहे असे लेखकाने प्रारंभीच म्हटलें आहे आर्थिक अंगाचे विवेचन करताना शेतकऱ्याच्या उद्योगाची तपशीलवार छाननी केलेली असून त्याच्या मार्गांतल्या अनेक अडचणींचा पाढा वाचला आहे.

“शेतकरी अज्ञानी व निरक्षर आहे, त्याच्या शेताचे तुकडे उडाले आहेत, त्याला सावकार व व्यापारी फसवतात, त्याला औषधपाणी व सकस अन्न मिळत नाही, खेडेगावात कच्चे-दलाली वाढली आहे, त्यांत आर्थिक क्रांति घडून आली असून जुने उद्योगधंदे नष्ट झाले आहेत, शेतकऱ्यास एखाददुसऱ्या पिकावर अवलंबून रहावे लागतें, आणि तेहि नीटपणे त्याच्या पदरात पडत नाही, शेतीच्या धंद्यावर अवलंबून रहाणाऱ्या जनतेची सख्या सारखी वाढत आहे आणि त्या मानाने उपजीविकेची साधने वाढलेली नाहीत, खेडेगावांत बेकारी व उपासमार पसरली आहे, आणि एकदर परिस्थिती काळजी उत्पन्न करण्या-इतकी हलाखीची झाली आहे खेडेगावांची आर्थिक घडी ह्याप्रमाणे विस्कटली आहे, ती नीट बसल्यावाचून शेतकऱ्याच्या जीवनाचा मेळ बसावयाचा नाही ” शेतकरी वर्गाच्या दुःस्थितीचे हे चित्र रिझर्व्ह बँकेच्या हस्ते रंगलेले आहे, हे येथे विशेष आहे, एरवी त्यात नवीन असे काही नाही. सहकारी संस्था नीट चालत नाहीत, त्यांतल्या कर्जदारांच्या थकबाक्या वाढल्या आहेत, इत्यादि तक्रारी वरील हलाखीची स्थिती लक्षात घेतां दर कशा होणार ह्याचा विचार झाला पाहिजे. स्वस्त कर्जे दिली किंवा जुनी कर्जे रद्द केली तरी शेतकऱ्याची उत्पादन शक्तीच जेथे अपुरी आहे तेथे त्याचा धंदा व चरितार्थ कसा चालणार ? आढात नाही तेथे पोहोचतात कोठून येणार ? सहकारी पतपेढ्या यशस्वी का होत नाहीत, ह्याची कारणे शोधून काढण्यास दुसरीकडे चौकशी करण्याचे कारण नाही. जनता निरक्षर आहे, मागसलेली आहे. दरिद्री आहे, बेकार आहे, ही कित्येक वर्षांची ओरड आहे आणि सरकारने ती दूर करण्याचे कामी विशेष लक्ष घातलेले नाही हे निराळे सांगावयास नको. पतपेढ्यांची किंवा दुसरी कोणतीहि सुधारणा यशस्वी होण्यास व्यापक स्वरूपाच्या व सर्वांगीण प्रगतीच्या योजना हाती घेतल्या जाणे अगत्याचे आहे म्हणजे, सरकारने आपले आर्थिक धोरण व्यापक विधायक केल्यावाचून शेतकरीवर्गाचे पाऊल पुढे पडणे अशक्य आहे, हेच रिझर्व्ह बँकेच्या प्रस्तुत कथेचे सार आहे. हिंदुस्थान सरकारचे ह्या कार्यक्रमात पूर्ण सहकार्य होईल तरच प्रांतिक सरकारांच्या हातून भरीव कुति होऊ शकेल हेहि लक्षांत ठेवणे आवश्यक आहे. रिझर्व्ह बँकेने प्रसिद्ध केलेल्या चोपड्यात कोणत्याहि सरकारावर किंवा त्याच्या धोरणावर प्रत्यक्ष टीका नाही. परंतु त्याचा निष्कर्ष आम्ही वर काढला आहे त्याहून निराळ्या तऱ्हेचा निष्कर्ष शकत नाही. एक प्रकारे सोनाराने कान टोचल्या सारखीच ही गोष्ट आहे. त्यापासून प्रांतिक मंत्रिमंडळ व जनता ह्यांनी योग्य तो बोध घेतला पाहिजे

हिंदुस्थानचा आयात-निर्गत व्यापार

(१)

जागतिक व्यापारात सुधारणा—हुंडणावळीविषयी धोरण

हिंदुस्थानच्या परराष्ट्रीय व्यापाराचा १९३६-३७ साला-बाबतचा वृत्तांत प्रसिद्ध झाला आहे, त्यावरून ह्या व्यापारांतली मंदी हळुहळु दूर होत असल्याचे दिसते. चलतीच्या चढत्या कमानीस प्रारंभ झाला आणि तिची प्रगति झाली-आहे, तिच्या मुळाशी, इंग्लंड, अमेरिका व फ्रान्स इत्यादि राष्ट्रांनी आपली चलनें हलकीं करण्याचें म्हणजे परराष्ट्रीय हुंडणावळीचा दर अनुकूल करून घेण्याचें धोरण अंगिकारलें ही गोष्ट आहे, हें त्या वृत्तांतात स्पष्ट म्हटलें आहे. आपल्या निर्गत व्यापाराची बढती व्हावी ह्या उद्देशानें वरील राष्ट्रांनी हुंडणावळीचे दर बदलले. फ्रान्सच्या फ्रँक ह्या चलनाची तेथील सरकारनें अलीकडे आणखी घसरगुंडी होऊ दिली आहे आणि त्या कामीं इंग्लंड व अमेरिका ह्याचें त्यास पाठवळ आहे, हें येथें सांगणें आवश्यक आहे. हिंदुस्थानच्या हुंडणावळीचा दर १८ पेन्सचा १६ पेन्स करा अशी नुसती सूचनाहि आमच्या सरकारास असह्य वाटते आणि लॉर्ड लिन्लिथगो ह्यांनीं अलीकडील आपल्या एका भाषणांत ह्या बाबतींत “शांत पापें, शांत-पाप” असे स्पष्ट उद्गार काढले आहेत. १९३६-३७ सालात जगाच्या बाजारात मालाचे भाव चढले ह्याचें प्रमुख कारण वर निर्दिष्ट केलेलें पाश्चात्य राष्ट्रांचें हुंडणावळीचें धोरण आहे, असें असतां हिंदुस्थानांत त्याचा नुसता विचारहि होऊ नये हें चमत्कारिक नाहीं काय ? पाश्चात्य राष्ट्रांनीं युद्धसामुग्रीच्या व्यापारावर सपाटून खर्च चालवला आहे, त्या योगानें विविध प्रकारच्या कच्च्या-पक्क्या मालास विशेष मागणी उत्पन्न झाली आहे, ह्याचेंहि सहाय्य बाजारभाव चढण्यास झालें आहे. गाढीवरोबर नळ्यास यात्रा ह्या न्यायानें हिंदुस्थानच्या परदेशीय व्यापारास ह्या परिस्थितीचा थोडाबहुत फायदा मिळाला आहे.

(२)

आयात-निर्गत व्यापाराचे आकडे

गेल्या वर्षी हिंदुस्थानच्या निर्गत व्यापाराची एकूण किंमत १९६ कोटी रुपये इतकी भरली. १९३५-३६ सालाच्या मानानें ३६ कोटींची व १९३२-३३ च्या तुलनेन ६४ कोटींची वाढ ह्या व्यापारात झालेली आहे. १९३० सालीं मंदीस प्रारंभ झाला, त्याच्या पूर्वीच्या वर्षाच्या मानानें आमचा निर्गत व्यापार अजूनहि १३४ कोटी रुपयांनीं म्हणजे ४१ टक्क्यांनीं कमी आहे. शेतीच्या मालाचे भाव उतरले ह्याचाच हा सर्वस्वी परिणाम आहे. माल पूर्वीइतकाच बाहेर गेला तरी त्यास किंमत कमी आली आहे. म्हणजे, त्या प्रमाणात हिंदी राष्ट्राची मिळकत मर्यादित झाली आहे १९३६-३७ सालीं हिंदुस्थानात आलेल्या परराष्ट्रीय मालाची किंमत १२५ कोटी रुपये होती ह्याच्या पूर्वीच्या वर्षाचा आकडा १३४ कोटींचा होता आणि १९२८-२९ सालाचा तर २५३ कोटी रुपये इतका होता. आयात व्यापारात एवढी घट केवळ मालाच्या स्वस्ताईमुळे झाली नाहीं. देशात मालच कमी आला हें येथें मुख्य कारण आहे हिंदी जनतेची कर्माई कमी होऊन माल विकत घेण्याचें लोकांचें सामर्थ्य मर्यादित झालें हें प्रस्तुत आकड्यांवरून सिद्ध होत आहे. १९३६-३७ मध्ये पूर्वीच्या वर्षापेक्षा निर्गत व्यापार ३६ कोटी रुपयांनीं वाढला त्या वाढाच्यात कापूस, गळिताची धान्ये

व ताग ह्यांचा प्रमुख भाग आहे. नुसत्या कापसाच्या निर्गतीत सुमारे ११ कोटी रुपयांचा वाढावा झाला आणि गळिताच्या धान्याची निर्गत सुमारे ८ कोटी रुपयांनीं वाढली आयातीच्या बाजूस विशेष घट कापसाचें कापड व सूत ह्याच्यामध्ये झाली असून ती ३३ कोटी रुपये आहे. पोलादाची आयात १३ कोटीनें व मोटारींची ३ कोटीनें कमी झाली. यंत्र-सामुग्री आणि कापूस वगळून इतर जातीचें कापड व सूत ह्याच्या आयातीत किंचित वाढ झाली आहे सोने-चांदी वगळून बाकीच्या मालाचा विचार केला असतां असे दिसते की, १९३६-३७ मध्ये आयातीपेक्षा निर्गत ७८ कोटी रुपयांनीं अधिक होती. १९२८-२९ सालीं हा आंकडा ८६ कोटी होता. तो मदींमुळें १९३२-३३ मध्ये फक्त ३ कोटी झाला व त्यानंतर तो वाढावा हळुहळु चढला आहे.

(३)

व्यापाराचा आढावा व बाजारभाव

हिंदुस्थानच्या परराष्ट्रीय व्यापारात चादी-सोन्याच्या आयात-निर्गतीस महत्त्वाचें स्थान आहे १९२८-२९ सालीं सोन्याची आयात २१ कोटी रुपयांची होती, गेल्या वर्षी २८ कोटींचें सोने, उलट, हिंदुस्थानच्या बाहेर गेलें निर्गत व्यापारांत सोन्याची जागा अलीकडे चांदीनें घेतली असून गेल्या सालीं १४ कोटी रुपयांची चादी हिंदुस्थानांत आली. ह्या देशाच्या परराष्ट्रीय व्यापाराच्या आढाव्याचा हा विशेष आहे कीं आमची एकूण निर्गत एकूण आयातीपेक्षा किती तरी कोटी रुपयांनीं अधिक असने. मंदी चालू झाली तेव्हां हिंदी मालास बाहेरच्या देशात असलेली मागणी घटली आणि आमच्या निर्गतीत सोन्याचा अंतर्भाव मोठ्या प्रमाणावर होऊ लागला चादी आणि सोने या दोहोंचीच आयात-निर्गत घेतली तर १९३२-३३ सालीं त्याच्या एकूण आयातीपेक्षा निर्गत ६५ कोटी रुपयांनीं ज्यास्त होते. १९३५-३६ मध्ये हा फरकाचा आकडा ३६ कोटी रुपये होता आणि १९३६-३७ सालीं तो फक्त १४ कोटी इतकाच होता. एकीकडे सोन्याची निर्गत कमी झाली आणि दुसरीकडे चादीची आयात वाढली, ह्या कारणानें सोन्या-चादीच्या आयात-निर्गती-मधली तफावत घटलेली आहे. शेतीचा व इतर कच्चा माल गेल्या वर्षी अधिक प्रमाणात बाहेर गेल्या कारणानें हिंदुस्थानच्या परराष्ट्रीय व्यापाराची परिस्थिति हळुहळु पूर्वपदावर आली आहे. निर्गत होणाऱ्या हिंदी कच्च्या मालाचे बाजारभाव मंद गतीनें चढत आले आहेत. चहाची लागवड व पुरवठा मर्यादित केला गेल्यानें त्याची किंमत मदीच्या पूर्वीच्या काळाच्या बाजारभावाच्या जवळ येऊन ठेपली व आळशीची किंमतहि चांगली वाढली. कपाशीचा भाव मात्र १९२९ सालाचे मानानें ४० टक्के कमी होता तागाच्या किंमतीची स्थिति त्याहिपेक्षा प्रतिकूल होती. तांदूळ, गहू, भुईमूग ह्याच्या किंमती मंदीतच राहिल्या, त्यांत झालेला वाढावा विशेष महत्त्वाचा नव्हता परदेशातील विशिष्ट परिस्थिति आणि हिंदुस्थानातल्या कच्च्या मालाची विशिष्ट अवस्था ह्यास अनुसरून निरनिराळ्या प्रकारच्या पदार्थांचे भाव थोडेबहुत चढले आहेत असें वरील माहितीवरून दिसून येईल उदाहरणार्थ, आळशीस इंग्लंडमध्ये चांगली मागणी असल्यानें तिला भाव बरा आला आणि तिची लागवडहि मोठ्या प्रमाणावर झाली साखरेच्या कारखान्यांचा अलीकडे संरक्षणांमुळे झपाट्यानें विस्तार झाला आहे आणि त्याचा परिणाम उसाच्या पिकांचें क्षेत्र वाढण्यात झालेला आहे १९२९-३० च्या मानानें १९३६-३७ मध्ये उसाच्या लागवडीचे क्षेत्रात ७५ टक्क्याच्यावर वाढावा झाला.

स्फुट विचार

जवाहिरावरची आयात जकात कमी झाली

चैनीच्या वस्तूवर जबर आयात जकाती बसवून श्रीमतावर भारी करांचा बोजा टाकणें आणि ह्या मार्गानें सरकारी तिजोरीत उत्पन्नाची भर घालणें हें धोरण योग्य समजलें जातें तथापि तत्त्व आणि प्रत्यक्ष अनुभव ह्याचा मेळ बसतोच असें नाहीं, आणि वरील प्रकारच्या जकातीचे दर कमी करणें सरकारास भाग पडतें ह्याचें उत्कृष्ट उदाहरण हिऱ्यांच्या आयातीवरील हिंदुस्थान सरकारच्या आयात जकातीचें आहे. ही जकात प्रारंभी २५ टक्के होती, ती पुढें १९३६ मध्ये १० टक्के झाली आणि आता ती ५ टक्के इतकी करण्यांत आली आहे. जकातीचा दर भारी असला म्हणजे नी चुकवून देशांत माल आणण्याच्या प्रवृत्तीस उत्तेजन मिळतें. जवाहीर ही अशी वस्तु आहे की, तिचें मोल भारी असून जकात न देतां देशांत आणावयास ती सोपी आहे ह्यामुळे २५ टक्के जकात असूनहि तिचें सरकारास मिळणारें उत्पन्न मात्र थोडें. ही गळती बंद करण्याचा मार्ग जकातीचा दर कमी करून ती चुकवण्याचा धोका सहन करण्याचा मोह नाहींसा करणें हा होय. जकात २५ ची १० टक्के झाली तेव्हां ती चुकवणारांचा फायदा कमी झाला, पण ह्या चोरट्या व्यवहारास परिणामकारक असा आळा बसला नाहीं जकातीचा थावा लागणारा पैसा, ती चुकवण्याच्या हिकमतीस होणाऱ्या सर्वांपेक्षा अधिक असला म्हणजे चोरटा धदा चालणार, हें लक्षात घेऊन आतां दर ५ टक्के सरकारनें केला आहे त्याचा योग्य तो परिणाम होईल अशी अपेक्षा आहे जकात भरून सरळ धंदा करणाऱ्या व्यापाऱ्याच्या मार्गांतली अनिष्ट स्पर्धेची अडचणहि त्यामुळे दूर होईल. दरवर्षी हिंदुस्थानांत दोन कोटि रुपये किंमतीचें जवाहीर बाहेरून येतें असा अंदाज आहे. त्यापैकी निम्में जकात चुकवीत असावें अशी कल्पना आहे कोणताहि कर बसवितांना त्याच्या वसुलीच्या बाबतींत विविध प्रकारांची परिस्थिति लक्षांत घ्यावी लागते आणि श्रीमंतांवर व भारी दरांनं त्याची आकारणी केली कीं काम झालें असें समजून चालत नाहीं, हें जवाहिरावरील हिंदुस्थानातल्या आयात जकातीच्या इतिहासावरून मनोरंजक रीतीनें स्पष्ट झालें आहे. जकाती व इतर कर कायदेशीर रीतीनेंहि चुकवणें शक्य असल्यानें ते बसवणारांस ही व इतर तऱ्हेची गळती हिशेबांत घ्यावी लागते.

दिल्ली ते मुंबई विमानांची वहातुक

दळणवळणाच्या मार्गांतले नैसर्गिक अडथळे दूर करून माल व माणसे याची वहातुक व प्रवास सुकर व त्वरित करणें हे आधुनिक सुधारणेचें एक कार्य आहे. निरनिराळे प्रदेश व देश ह्यांच्या मधील अंतरें मोठीं असल्यानें त्यांच्या परस्परांशीं होणाऱ्या व्यापारात कालाचा व्यय होतो, ही विनिमयास भासणारी अडचणच आहे. वहातें वेगवान झालीं आणि त्याचे मार्ग सुलभ व सुरक्षित झाले असता देवघेव आणि प्रवास थोड्या वेळात होऊं शकतो ह्या बाबतींतल्या व्यवस्थेची उत्क्रांति हजारों वर्षे चालली आहे. बैल, घोडे व उंट ह्यांच्या पाठीवरून माल नेण्याचे ऐवजी गाड्यातून चागल्या रस्त्यावरून त्याची वहातुक करणें हें प्रगतीच्या मार्गांतलें एक पाऊलच होय. लोहमार्ग व आगगाड्या आणि मोटारी ही त्या पुढची पाहिरी ओलाढलेली आहे. जमिनीपेक्षा पाणी आणि हवा ह्यांचा अडथळा वहातुकीला कमी होतो.

समुद्रावरचा प्रवास आगबोटीतून अत्यंत सुखकर व वेगवान झालेला आहे आणि त्यामधून होणारी मालाची वहातुक अल्प सर्वांची होते हा सार्वत्रिक अनुभव आहे. पाण्यावर रस्ते करण्याचा सर्व नाहीं, त्याप्रमाणेंच हवेंतहि हा सर्व नाहीं आणि आकाशमार्गानें विमाने अधिक वेगानें जाऊं शकतात हिंदुस्थान हा देश अफाट आहे आणि त्याचें मधलीं अंतरें फार मोठीं आहेत, तीं आगगाड्या आज तोडीतच आहेत. परंतु मुंबई ते कलकत्ता किंवा मद्रासपर्यंतचा प्रवास दीड दिवस खातो. विमानमार्गानें माणसाची जाण्यायेण्याची व्यवस्था झाल्यानें ह्या कालात बचत करतां येऊं लागली आहे. हिंदुस्थानची राजधानी व मुंबई ह्यांच्यामध्ये विमानाची व्यवस्था नव्हती, तिचा उपक्रम गेल्या आठवड्यात करण्यात आला. दिल्ली ते मुंबई ह्या मार्गांत मध्यें ग्वालेर व भोपाळ येथें विमानगृहें बांधण्यात आली आहेत टाटा सन्स ह्या मंडळीनें विमानांच्या वहातुकीच्या घ्यात हें साहस केलें आहे त्याबद्दल ती अभिनंदनास पात्र आहे आगगाडीनें मुंबई व दिल्ली ह्यातल्या प्रवासास चोवीस तास लागतात, विमानानें तो साडेसात तासात होणार आहे. आधुनिक आर्थिक उत्क्रांतीच्या ओघात हिंदुस्थान देश आतां पडला आहे ह्याचें प्रस्तुत उपक्रम हें उत्कृष्ट निदर्शक आहे.

प्रांतिक सरकार आणि प्राप्तीवरील कराची वांटणी

हिंदुस्थान सरकार प्राप्तीवरील कराचें सर्वच उत्पन्न स्वतःस घेतें, परंतु त्यातला योग्य अंश आपणास मिळणें वाजवी आहे अशी मागणी प्रांतिक सरकारांनीं मागेंच केली आहे. प्रांतिक सरकारास तोडून देण्यात आलेल्या उत्पन्नाच्या बाबींमध्ये वाढ होण्यास जागा नाहीं, एवढेंच नव्हे, तर तें कमी होण्याच्या मार्गांत आहे दारूबंदीमुळे सरकाराची उत्पन्न घटणार असून जमीनमहसुलात शेतकऱ्यास सवलती देणें अगत्याचें झालें आहे. प्रांतातील श्रीमान व मध्यम स्थितीतल्या वर्गाच्या प्राप्तीवरचा सगळा कर मध्यवर्ती सरकार घेत असल्यामुळे प्रांतिक सरकारास आपल्या लोकावर करांचें ओझें लादणें कठीण झालें आहे. सदरहु कराच्या जमेचा प्रमाणशीर अंश प्रांतिक सरकारास मिळणें न्यायाचें असून प्रांतिक स्वायत्ततेचा राज्यकारभार चालू झाल्यापासून त्याचें महत्त्व विशेषच वाढलें आहे सर ऑटो नीमायर ह्यांनीं चौकशी करून मध्यवर्ती सरकार व प्रांतिक सरकारें ह्यांचे मध्ये उत्पन्नाच्या वांटणीची योजना सुचविली होती. रेलवेजचें घटलेलें उत्पन्न सुधारलें म्हणजे हिंदुस्थान सरकारच्या हातात उत्पन्नाचा वाढावा घेऊन त्यास प्रांतिक सरकारामध्ये पैशाची वांटणी करणें परवडेल अशी त्याची कल्पना होती. गेल्या वर्षाचे मानानें रेलवेजचें उत्पन्न वाढत आहे. त्या वाढीत खंड न पडल्यास आणि अंदाजपत्रकांत दाखवलेली प्राप्तीवरील कराची जमा हातीं आली तर पुढच्या सालीं एक ते दीड कोटि रुपये प्रांतामध्ये वांटता येतील असा तर्क आहे. असें झाल्यास सध्याच्या तिजोरीच्या हलासीच्या स्थितीत प्रांतिक सरकारास थोडेंबहुत द्रव्यसहाय्य मिळण्यासारखें आहे. वाटावयाच्या रकमेचा एक-पंचमांश मुंबई सरकाराकडे यावयाचा आहे. वरील अंदाज खरा ठरून आमच्या प्रांतिक सरकाराच्या उत्पन्नात तीस चाळीस हजारांची भर पडेल अशी आशा आहे.

भारत विमा कं लि

लाहोर येथील भारत इन्शुरन्स कंपनीची नवीन काम मिळविण्याचे बाबतीत अत्यंत प्रशंसनीय प्रगति होत आहे गेल्या महिन्यात ह्या कंपनीने ३६ लाखांचा व्यवहार केला म्हणजे, रोजची सरासरी एक लाखाची पडली. येत्या डिसेंबर अखेर कंपनीच्या व्यवहाराचे वर्ष पुरे होते, तेव्हा उरलेल्या दीड महिन्यात कंपनीचे प्रचारक शक्य तितके काम मिळवितील, अशी व्यवस्थापकांस उमेद आहे पुणे शाखेवरील प्रचारकास उत्तेजन मिळावे म्हणून त्यास कामाच्या मानाने रोख बक्षिसे देण्याचे निश्चित झाले आहे. कंपनीच्या प्रोस्पेक्टसचे आवश्यक त्या सुधारणा आता घडवून आणलेल्या असून नवीन विमदारास अनेक नव्या सवलती मिळण्याची व्यवस्था झालेली आहे. भारत कंपनीची स्थापना १८९६ साली झालेली असून हिंदुस्थानातील प्रमुख कंपन्यांत भारत कंपनीस महत्त्वाचे स्थान आहे

प्लेग प्रतिबंधक लशीचा गुण दुप्पट झाला !

१९३६ साली मुंबई इलाख्यामध्ये २३,८७३ लोकांस प्लेग झाला. १९३५ साली ४१,०४२ लोकांस ह्या साथीने पछाडले होते प्लेग प्रतिबंधक लस गुणकारक असल्याचे आता जनतेस पटले आहे, ह्याचे प्रत्यंतर म्हणजे १९३५ साली मुंबईच्या हाफकिन इन्स्टिट्यूटच्या मार्फत लशीचे १० लक्ष, १७ हजार डोस पुरविले गेले, १९३६ साली प्लेगचे मान कमी असूनहि ८ लक्ष, ८१ हजार डोसास मागणी आली. इन्स्टिट्यूटमध्ये लस तयार करण्यांत येत असते, ती दुप्पट गुणकारी करण्याची योजना अहवालाचे वर्षी यशस्वी झाली आहे पिसाळलेले कुत्रे चावले असता, त्यापासून होणारा अपाय लुकविणे आता त्या संबंधातील लस टोचण्याने सोपे झाले आहे. मुंबई इलाख्यांत ६९ ठिकाणी अशी लस टोचण्याची व्यवस्था आहे.

हिंदुस्थान सरकारच्या ग्रामसुधारणा ग्रंथचा विनियोग

ग्रामोन्नति व ग्रामसुधारणा ह्या प्रीत्यर्थ हिंदुस्थान सरकारने १९३५-३६ साली मुंबई इलाख्याचे हवाली ७ लक्ष रु केले, त्यापैकी १३ लक्ष रुपये मुंबई सरकारच्या औद्योगिक व शेती खात्याच्या योजनेनुसार खर्चण्यांत आले. बाकीची रकम इलाख्याच्या वेगवेगळ्या भागातील योजनावर लोकसंख्येचे प्रमाणात खर्चावयाचे ठरले. मुंबई इलाख्यात (सिंध वगळून) मार्च १९३७ अखेर ३३ लक्ष रु. खर्ची पडले १९३६-३७ मध्ये मुंबई इलाख्यास मध्यवर्ती सरकारने आणखी ५ लक्ष रुपयांची ग्रांट दिली व तिचा विनियोग काही निवडक बाबींवर व्हावा असे सुचविले. तथापि, गेल्या वर्षी अहमदाबाद, प्रेमनगर, अहमदनगर, पुणे, सोलापूर, विजापूर इत्यादी जिल्ह्यांतील जनतेस दुष्काळामुळे काळजीचे गेले व तेथे विशेष कार्य झाले नाही. इतर ठिकाणी ते सुरळीत चालू राहिले.

हुड्यावरील ड्यूटी कमी करण्यास प्रांतिक सरकाराचा विरोध

हुड्यावरील रॉप ड्यूटी कमी केली असता त्याच्या व्यवहारास प्रोत्साहन मिळून व्यापारास सहाय होईल, ह्या दृष्टीने, मध्यवर्ती बँकिंग इन्कायरी कमिटीच्या सूचनेप्रमाणे दर हजार दोन आणे अशी ड्यूटी असावी, असे हिंदुस्थान सरकारचे म्हणणे होते प्रांतिक सरकाराचा ह्या संबंधात मध्यवर्ती सरकारने अभिप्राय विचारला होता काही प्रांतांची उत्तरे आली आहेत, त्यावरून ती आपले उत्पन्न कमी होऊ देण्यास तयार नाहीत, असे दिसते.

औंध स्टेट सेंट्रल बँक लिमिटेड. औंध.

(स्थापना-८ ऑक्टोबर १९३२.)

हेड ऑफिस-औंध (सातारा)

शाखा-आटपाडी, कुंडल, गुणदाळ, बिचूद स्टेशन व दिवंची चालू ठेवीवर शेंकडा दीड टक्का व्याज दिले जाते. सेव्हिगज ठेवीवर चेक स्वीकारून शेंकडा अडीच टक्के व्याज दिले जाते. आम्ही मुदतीच्या ठेवीही स्वीकारतो. व्याजाचे दराबद्दल चौकशी करावी.

कजें-सोने, चांदी, माल, सरकारी कजरोसे वगैरेचे तारणावर कजें दिले जाते.

चेक, हुंड्या, ड्राफ्ट वगैरे वसूल करून दिले जातात.

शेअर खरेदीबद्दल व इतर माहितीबद्दल बँकेकडे चौकशी करावी.

B R. Vartak

मॅनेजर.

न्यू इंडिया अशुरन्स कं. लि. मुंबई

(सर्व तऱ्हेचे विमा काम करणारी हिंदुस्थानांतील सर्वात मोठी कंपनी)

आयुर्विमा उतरणारा मनुष्य मुख्यतः सालील तीन गोष्टींकडे लक्ष देतो:-

(१) कंपनीचे स्थैर्य, (२) उत्तम व्यवस्था.

(३) पॉलिसीमधील अटी व बोनस वाटण्याची पात्रता

“न्यू इंडिया” ह्या तीनही बाबतीत पूर्ण समाधान देईल

प्रोस्पेक्टस मागवा अगस्त समक्ष भेटा आणि सात्री करून घ्या.

श्री डी. के. जोगळेकर, बी. ए.,

ऑर्गनायझर ऑफ एजन्सीज,

टिळक रोड, पुणे (३.)

नागपूर प्रीमिअर को-ऑपरेटिव्ह

हाउसिंग सोसायटी, लिमिटेड.

टिळक पुतळ्याजवळ, नागपूर सिटी.

	रुपये
अधिकृत भाडवळ	१,००,०००
जमा असलेले भाडवळ	८४,५००
रिझर्व फंड	४,८१२
इतर फंड	१,४०३
मुदतबंद ठेवी	१,९६,७१६
सेव्हिगज बँक ठेवी	९,२०२
मॅमबरांकडून येणारे असलेले कर्ज	२,७८,८४६
सरकारी रोखे व तत्समान रोख्यात गुंतविलेली एकूण रकम	३६,६८३

सोसायटी जास्त कमी मुदतीच्या ठेवी स्वीकारते. ठेवीची रकम पूर्ण सुरक्षित शेअर्स विकत मिळतात. आतापर्यंत डिव्हिडंड पांच टक्क्याहून केव्हाही कमी दिले गेले नाही सोसायटी आपल्या मॅमबरांना त्याच्या घराचे तारणावर कर्ज देते.

सोसायटीसंबंधीच्या पूर्ण माहितीसाठी पत्र-व्यवहार करा अगर समक्ष भेटा.

जॉइंट ऑनररी सेक्रेटरीज.

कर्ज देताना बँकेने बाळगावयाची दक्षता

(इंडियन इन्स्टिट्यूट ऑफ बँकर्सने मागविलेल्या निवधापैकी बक्षीस मिळालेल्या निवधाचा सारांश)

लोक आपले पैसे सुरक्षित व किफायतशीर रहावे ह्या हेतूने विश्वासाने बँकेत ठेवतात, ते गरजू माणसांस कर्जाक देण्याचा व अन्य रीतीने व्याजी लावण्याचा व्यवहार बँक करते ठेवीदारास यावे लागणारे व्याज व कर्जदाराकडून मिळणारे व्याज ह्यातील तफावत, हेच बँकेच्या नफ्याचे मुख्य साधन होय. दुसऱ्याचा पैसा गुंतविताना बँकास अत्यंत सावधगिरीने व्यवहार करावा लागतो ह्या कार्या निष्काळजीपणा झाल्यास बँकेने ठेवीदाराचा विश्वासघात केल्यासारखे होईल. जनतेच्या व्यवहारांमध्ये दोन प्रकारच्या कर्जाची आवश्यकता असते—(१) लांब मुदतीचे कर्ज व (२) अल्प मुदतीचे कर्ज. व्यापारी बँका अल्प मुदतीच्या कर्जाचाच मुख्यतः व्यवहार करितात, कारण त्यांचे जवळील ठेवी लहान मुदतीच्याच असतात. खालील विवेचनांत बँकांनी कर्ज देताना सावधगिरी कशी बाळगली पाहिजे हे सांगितले आहे, त्यात व्यापारी बँकांच्या व्यवहाराविषयी जरी प्रामुख्याने उल्लेख आला असला, तरी त्यांतील तत्वे इतर बँकांसहि मार्गदर्शक होण्याजोगी आहेत.

बँकाच्या व्यवहारामुळे व्यापार व उद्योगधंदे ह्यास दोन प्रकारांनी मदत होते. (१) चांगल्या योजनास भाडवलाचा पुरवठा करणे (२) व अनिष्ट योजनास सहाय देण्याचे नाकरणे, ह्या दोन तऱ्हेने बँका आर्थिक प्रगतीस हातभार लावीत असतात. कर्ज देताना सुरक्षिततेकडे बँकांनी प्रथम लक्ष पुरवले पाहिजे व व्याजाच्या भारी दराच्या आमिषाने भुलून जाता कामा नये. कर्जदाराच्या पतीविषयी त्याच्या अर्जाचा विचार करण्यापूर्वी बँकेने चांगली चौकशी करावी अर्जदाराची प्रवृत्ति जुगारीपणाची नाही ह्या विषयीचीहि खात्री करून घ्यावी. त्याच्या लायकीची व संचोटीची खातरजमा झाल्यानंतर आपले पैसे दीर्घ काळपर्यंत अडकून पडणार नाहीत, ह्या सबधाने बँकेने पूर्ण विचार करावा. लांब मुदतीची कर्जे देणे हे जमीन गहाणाच्या व औद्योगिक बँकांच्या कार्यक्षेत्रात येते, व्यापारी बँकास आपला पैसा सेळता ठेवावा लागतो. मागणी करता क्षणीच बँकेस आपली कर्जे वसूल करता यावीत, अर्थात् जोपर्यंत बँक व कर्जदार ह्यांचा व्यवहार व्यवस्थित चालू आहे तोपर्यंत अशा वसुलीचे कारणच उरणार नाही.

कर्जदार कर्जाच्या रकमेचा विनियोग कोणत्या कार्याकडे करणार आहे व कर्जफेडीची व्यवस्था त्याने काय केली आहे ह्याची शहानिशा बँकेने केली पाहिजे. बँकेने आपले सर्व पैसे एकाच धंद्यात गुंतवू नयेत किंवा एकाद्या विशिष्ट गटासच कर्ज देऊ नयेत. थोड्या व्यक्तींस प्रत्येकी मोठ्या रकमा देण्यापेक्षा अनेक गिऱ्हाइकास व्यक्तिशः लहान रकमांची कर्जे देणे हे केव्हांहि श्रेयस्कर असते. आपले पैसे व्यवस्थित रीतीने पेरून धोक्याचे प्रमाण कमी करण्यातच बँकेच्या चालुकांची शिताफी दिसून येते आतापर्यंत बँकरने ध्यानात बाळगण्याच्या गोष्टींची सर्वसाधारण चर्चा झाली. विशिष्ट तारणावर देण्यात येणाऱ्या कर्जाबाबत त्याने कोणती दक्षता बाळगणे आवश्यक आहे, ह्याचा खुलासा पुढे केला आहे.

केवळ कर्जदाराच्या प्रामिसरी नोटीवर कर्ज देण्यास बँका सहसा तयार नसतात तथापि, चांगल्या कुळांस अशी कर्जे

देण्यास हरकत नाही. कर्जदार कित्येक वेळा जामीन देतो. ह्या जामीनदाराच्या पतीसंबंधी कर्जदाराच्या पतीइतकीच चौकशी करणे जरूर असते, कारण, कर्जदार व जामीनदार ह्यावर परतफेडीची सारस्वीच जबाबदारी असते. एकच मनुष्य कित्येक वेळा अनेकास जामीन रहातो, ह्यामुळे त्याच्या जामिनकीचे तारण कमी होते, ह्याकडे बँकेने लक्ष यावे.

कर्जदाराची परतफेडीविषयीची कितीहि तीव्र तळमळ असली, तरी तेवढ्याने बँकेचे काम भागत नाही दिलेल्या तारणातून बँकेस आपली रकम ताबडतोब उभी करता आली पाहिजे, नाही तर त्या तारणाची किंमत काय ? तारण लावून दिलेल्या जिनसाचा बाजारभाव कायम रहाणे शक्य नसते, ह्याकरिता बँकेने नेहेमी आपल्या कर्जाची रकम सुरक्षित राहिल, ह्याविषयी काळजी घ्यावी तारण कमी पडू लागल्यास ज्यास्त मागून घ्यावे. किंमतीत फारच मोठी आंदोलने सणाऱ्या बाबी तारण म्हणून घेऊन येत बँकेकडे कर्जदाराचे जे वेळोवेळ येणे निघेल, ते भागविण्यासाठी बँकेस तारण जिनसा विकणे, गहाण टाकणे, इत्यादींचा अधिकार आहे, असा खुलासा बँकरने कर्ज देतेवेळेस केलेला चांगला.

सरकारी कर्जरोक्याचे बाजारभावात फार मोठा चढ-उतार सहसा होत नाही, हे खरे असले तरी अनपेक्षित परिस्थिति निर्माण होणे अशक्य नसते, ह्या दृष्टीने तारण रोक्यांची किंमत व कर्जाची रकम ह्यात जरूर तेवढी कूस राखावी. बँकेकडे दाखल केलेले रोखे खरोखरीच अर्जदाराच्या मालकीचे असल्याविषयी बँकेने खात्री करून घ्यावी. म्युनिसिपल रोखे, पोर्ट ट्रस्ट डिबेंचर्स व तत्सम निमसरकारी रोखे ह्यांचे बाबतहि अशाच प्रकारचे धोरण राखावे.

सयुक्त भांडवलाच्या कपऱ्याचे भागाच्या तारणावरहि बँका कर्ज देतात प्रत्येक बँक, कोणते भाग तारण म्हणून स्वीकारावयाचे, ह्याविषयी एक यादी करून ठेवते. भागांवरील मागितलेल्या कॉलची रकम भरलेली असल्याविषयी बँकेने चौकशी करावी. तिऱ्हाइतांच्या नांवावरील भाग स्वीकारते वेळी, त्याचे मालकाकडून आपले हक्क अर्जदारास दिल्याविषयी लेखी पत्र घेण्यात यावे. तथापि, अशा पुनर्गहाणावर कर्ज देण्याचे बँकेने नाकारणेच ज्यास्त श्रेयस्कर असते.

मालाचे तारणावर कर्ज देण्याचा व्यवहार बँका नेहेमी करीत असतात तारण घेतलेला माल सहज विकता येण्याजोगा व साठवणीत न नासण्याजोगा असावा. ह्या मालावर बँकेचा पूर्णपणे ताबा असणे जरूर आहे व त्यावर कर्ज देणे अगर नाकारणे अवलंबून ठेवणे जरूर आहे. गहाण ठेवणाऱ्या मनुष्याचा सदरहु मालावर पूर्ण हक्क असणे अत्यावश्यक आहे. मालाचा दर्जा व त्याचे माप तपासून घ्यावे व त्याबाबत कर्जदाराचा लेख घ्यावा. गोळाउनवर बँकेचे नांव ठळकपणे दिसेल, अशा मोठ्या पाट्या बाहेरच्या भिंतीवर लावण्यात याव्या व दरवाज्यावरील कुलुपावरहि बँकेचे नांव कोरण्यात आलेले असावे कोठाराचे भाडे कर्जदार जरी भरीत असला, तरी घरमालकाने बँकेस भाडेकरी म्हणून समजावे, अशी व्यवस्था करण्यात यावी कोठारातील मालाचा सर्व तऱ्हेच्या धोक्याचा विमा उतरवून घ्यावा. विम्याचे हत्ते कर्जदार वक्तरीर भरतो किंवा नाही, ह्याविषयी बँकेने जागरूक रहावे. कोठारावर देसरेस करण्याकरिता विश्वासू नोकराची नेमणूक करावी. (अपूर्ण)

सहकारी चळवळ

मुंबई प्रॉव्हिन्शियल को-ऑपरेटिव्ह बँक लि.

शाखा इस्लामपूर व शिराळा येथील
वार्षिक साधारण सभा

मुंबई प्रॉव्हिन्शियल को-ऑपरेटिव्ह बँक लि. शाखा इस्लामपूर व शिराळा या शाखांच्या वार्षिक साधारण सभा ता. १० व ११ आक्टोबर रोजी आमदार आत्माराम पाटील एम. एल. ए. यांचे अध्यक्षतेखाली भरल्या होत्या. शाखाचें अहवाल, ताळेबंद व नफातोटापत्रकें मे. एजंट यांनी वाचून दाखविल्यावर तीं मंजूर करण्यात आलीं तसेंच इतर मामुली विषयांचे ठरावहि मंजूर करण्यात आले नंतर बँकेच्या डायरेक्टर्सची निवडणूक १ वर्षांची असून ती निवडणूक झाल्यानंतर एक वर्षापुरती नसून ती २ वर्षांची आहे असें बँकेने ठरविलें. या प्रश्नावद्दल शाखा कमिटीचा सहा घेतला नाहीं, त्याबद्दल एक तक्रारवजा ठराव शाखा कमिटीने केला आहे त्यास मान्यता यावी म्हणून श्री बोगर यांनी तो सभेपुढें मांडला त्यावरहि बरीच चर्चा झाली व तो मंजूर झाला.

सटाणा तालुका को. सु. युनियन लि.

वरील युनियनची वार्षिक साधारण सभा ता. ३०-९-३७ रोजी श्री. धर्माजी तानाजी पाटील ह्यांचे अध्यक्षतेखाली भरली होती. १९३६-३७ सालच्या अहवालास व हिशेबास मंजुरी, १९३७-३८ सालच्या बजेटास मंजुरी, सरकारी तपासणी यादीचें व अ. रजिस्ट्रार ह्यांच्या शेऱ्याचें वाचन, नवीन व्यवस्थापक मंडळाची निवड, पोट-नियमात दुरुस्त्या, बँक कर्जावरील व्याजाचे दर कमी करण्याविषयी बँकेस विनंति, वसुलीच्या शिकस्तीची आवश्यकता इत्यादि विषयांसंबंधानें ठराव सभेने पास केले.

श्री धर्माजी तानाजी पाटील ह्यांची चेअरमनच्या जागी फेर-निवडणूक झाली अध्यक्षांनी आपल्या समारोपाच्या भाषणात युनियनच्या वाढत्या कामाचा उल्लेख केला. शाळांप्रमाणें प्रत्येक गांवी सोसायट्या पाहिजेत, असें ते म्हणाले. नवीन सोसायट्यांचे नोंदणीबाबत होणारी दिरंगाई व दुर्लक्ष ह्याकडे त्यांनी लक्ष वेधलें व सेक्रेटरीच्या ट्रेनिंग वर्गाच्या उणीवेचाहि निर्देश केला.

कर्जाच्या वसुलीस पुन. प्रारंभ

सहकारी सोसायट्याकडून सभासदांनी घेतलेल्या कर्जाच्या वसुलीबाबत करावयाचे कायदेशीर इलाज थाबविण्याविषयी मुंबई सरकारने हुकूम काढला होता. नोव्हेंबर अखेर पिकें काढली जाऊन शेतकऱ्यास आपला माल विकतां येईल व देणें पार पाडणें शक्य होईल, ह्या हिशेबानें ह्या महिन्याचे अखेर पासून कर्ज वसुलीबाबतचे हुकूमनामे बजावण्यास प्रारंभ करण्याचें सरकारने ठरविलें आहे.

वि सोलापूर डि सॅ. को बँक लि.

वरील बँकेच्या करमाळा येथील नवीन शाखेचा उद्घाटन-समारंभ रविवार ता. २१ नोव्हेंबर, १९३७ रोजी ५ वाजतां करमाळा येथें श्री. के. एस. फिरोदिया, बी. ए., एलएल. बी., एम. एल. ए., ह्यांचे हस्ते होणार आहे.

हिंदी उंसाच्या पिकाचा सरकारी अंदाज

चालू मोसमात सबंद हिंदुस्थानांत मिळून ३८ लक्ष, ५५ हजार एकर उंसाखाली आहेत, असा सरकारी अजमास आहे. गेल्या वर्षी ४२ लक्ष, ३२ हजार एकरात उंसा लागवण्यांत आला होता. म्हणजे गेल्या वर्षीपेक्षा चालू साली ९ टक्क्यांनी लागवड कमी झाली आहे उंसाच्या क्षेत्राचे दृष्टीने प्राताची प्रतवारी खालीलप्रमाणें आहे -

प्रांत	उंसाखालील एकर	एकूण लागवडीशी प्रमाण
		%
संयुक्त प्रांत	२१ लक्ष, ७५ हजार	५२.२
पंजाब	५ लक्ष, २९ हजार	१३.७
बिहार	३ लक्ष, ८५ हजार	१०.३
बंगाल	२ लक्ष, ९० हजार	७.५
मद्रास	... ९१ हजार	३.४
मुंबई	... ७१ हजार	२.९

१९३६-३७ सालातील साखरेचें जागतिक उत्पादन (बीटा-पासूनची व उंसाची साखर घेऊन) ३ कोटी, १० लक्ष टन झालें. १९३५-३६ साली २ कोटी, ८७ लक्ष टन साखर तयार झाली होती.

न्यू इंडिया अंशुअरन्स कंपनी लिमिटेड, मुंबई

सर्व लोकांस जाहीर करण्यात येतें की, आमचे पुणें मुकामीचे अंशज "मेसर्स मट बदर्स" (या नावानें आयुष्याचे विन्याचें काम करीत असलेले) यांची अंशज कंपनीने बदल केली आहे सदर अंशज कंपनीचे दोन भागीदार श्री. नारायण दिनकर जोगळेकर व श्री भास्कर विष्णु मट हे उभयता भागीदारीतून विभक्त झाल्याकारणाने, त्यांना त्याचे स्वतःचे नांवाने आयुष्याचे विन्याचें काम करण्याबाबत डेक्कन, कुलाबा, ठाणा व रत्नागिरी या ठिकाणी व्यक्तिशः अंशज देण्या न देण्या विषयी कंपनी विचार करीत आहे.

टिळक रोड, पुणें न २ } लाभिक म्यानेजर याचे हुकुमावरून,
ता १२-११-१९३७ } डी के जोगळेकर,
ऑर्गनायझर ऑफ अंशज (डेक्कन)

WEALTH OF DESIGNS IN HANDICRAFTS

Made of

WOOD, BRASS, SILVER, IVORY, CLAY, COTTON
AND SILK YARN, GOLD & SILVER TISSUE

By the following processes

Engraving, Embossing, Carving, Modelling,
Weaving, Inlaying

Kindly pay a visit to our show-room or apply for our catalogue for further particulars.

BUSINESS MANAGER,

U. P. ARTS & CRAFTS EMPORIUM, LUCKNOW

जुन्या घरांची दुरुस्ती काळजीपूर्वक करून दिली जाते
भेडा अगर लिहा:-

भाऊ गंगाधर साठे, कंत्राटदार

चिमण्या गणपति, सदाशिव ५१२, पुणें.

हिंदी बँकिंगचा आढावा

[गेल्या वर्षातील हिंदी बँकिंगचा आढावा 'एकॉनॉमिस्ट' पत्राने घेतला आहे, त्याचा सांगश येथे देत आहो.]

हिंदुस्थानातील मालाच्या बाजारभावात एकसारखी हळू-हळू वाढ होत गेली ह्यामुळे अतर्गत व परराष्ट्रीय व्यापारास चालना मिळाली. नोव्हेंबर, १९३६ ते मे, १९३७ या निर्गत व्यापाराचे मोसमांत चलनास मागणी चांगली असल्याकारणाने मोठ्या शहरात "कॉलमनी" वरील व्याजाचा दर ३ टक्क्यांवरून १.३ टक्क्यांवर गेला. तीन महिने मुदतीच्या ठेवीवरील व्याजाचा दरहि ३ टक्क्यांचा १.३ टक्के झाला. ऑक्टोबर, १९३६ मध्ये रिझर्व्ह बँकेस जोडलेल्या बँकांनी ८९ कोटी, ३७ लक्ष रुपयांची कर्जे दिलेली होती. एप्रिल, १९३७ मध्ये हा आकडा १३२ कोटी, ६८ लक्षावर गेला. रोख रकमेचे एकूण देण्याशी असलेले प्रमाण १४ ९८ टक्क्यांवरून ९९ टक्क्यांवर आले, तेव्हा रिझर्व्ह बँकेने योग्य ती व्यवस्था करून हे प्रमाण १२ ९३ टक्क्यांपर्यंत चढवले. रिझर्व्ह बँकेक वर्षभर ३ टक्केच कायम होता. १६५ कोटी रुपयांच्या चलनी नोटा सप्टेंबर, १९३६ मध्ये बाजारात खेळत होत्या, एप्रिल, १९३७ मध्ये १९५ कोटी रुपयांच्या नोटा बाजारात आल्या.

ट्रेझरी बिलाची खरेदी-विक्री करण्याचे व विलायतेत जरूर त्या रकमा उभ्या करण्याचे काम आतां हिंदी रिझर्व्ह बँकेकडे आले आहे. तेव्हा इंग्लंडमध्ये मोठाल्या रकमा शिष्टक राखण्याची जबाबदारी सरकारावर उरलेली नाही. जानेवारी ते एप्रिल, १९३७ ह्या मुदतीत बँकेने सुमारे ४० कोटी रुपये इंग्लंडातून हिंदुस्थानात आणावेले व त्या बरोबरच ट्रेझरी बिलाबाबतचे आपले देणे २८ कोटी रुपयांवरून १३ कोटीवर उतरविले. चलनास मागणी भरपूर असल्याने १९३६ च्या ऑगस्ट-सप्टेंबरातील ट्रेझरी बिलावरील ३ टक्के व्याजाचा दर जानेवारी, १९३७ मध्ये १ टक्क्यावर गेला. १९३७ च्या पहिल्या तिमाहीत सरकारी रोख्याच्या किंमती थोड्या-फार घटल्या, तरी त्यानंतर त्यात इष्ट ती वाढ झाली.

गेले वर्ष शेतीस सर्वसाधारणपणे बरे गेल्याकारणाने, जानेवारी-जून, १९३७ ह्या सहामाहीत बँकास नफा चांगला सुटला असल्याचे आढळते औद्योगिक प्रगतीची सुचिन्हे सर्वत्र दिसत आहेत व ह्या दृष्टीने प्रस्तुत काळ बँकिंगच्या व्यवहारास अत्यंत फायदेशीर आहे इतके चांगले दिवस गेल्या कित्येक वर्षांत आले नव्हते. सोन्याच्या निर्गतीची जागा, मालाची वाढती निर्गत भरून काढीत आहे, ह्यामुळे हुंडणावळ स्थिर राहिली आहे वाढत्या आया-

तीचा परिणाम जकातीच्या उत्पन्नातील सुधारणेच्या रूपाने लवकरच दिसू लागेल

जानेवारी १९३५ पासून १९३३ च्या कंपनीकायद्यामधील दुरुस्त्या अंमलांत आल्या. कायद्यातील नव्या कलमाचे रूपाने बँकिंगचा व्यवहार नियमबद्ध करण्याचा हा यत्न स्तुत्य आहे, तथापि तो कितपत यशस्वी होतो, हे पहावे एप्रिल, १९३७ मध्ये नवीन राज्यघटना अंमलात आली, तिला अनुसरून रिझर्व्ह बँक व प्रांतिक सरकारे ह्याचे परस्पर संबंध बदलले गेले. हिंदुस्थान व ब्रम्हदेश ह्या दोनहि देशात नोटा काढण्याचा एकमेवाद्वितीय अधिकार रिझर्व्ह बँकेस आहे हिंदी नोटा ब्रम्हदेशांत चालतात परंतु ब्रम्ही नोटावर "ब्रम्हदेशापुरत्याच चालणाऱ्या" अस शिक्का मारलेला असतो प्रांतिक सरकाराचे बँकर ह्या नात्याने रिझर्व्ह बँकेने ५ प्रांताकरिता मिळून ४ कोटी, ६० लक्ष रुपयांचे कर्ज उभारले, त्यास चांगली मागणी आली.

रिझर्व्ह बँकेस जोडलेल्या बँकांचे शाखेत १९३६-३७ मध्ये सुमारे शंभराची भर पडली, ह्याचा रिझर्व्ह बँकेचे रिपोर्टांत प्रामुख्याने उल्लेख आलेला आहे शेतीच्या धर्माशी मध्यवर्ती बँकेच्या व्यवहाराचा संबंध कसा पोंचेला, ह्याविषयी बँकेने प्रसिद्ध केलेल्या रिपोर्टांत नवीन असे कांहींच नाही. चांगल्या पूर्वतयारी-विना हे कार्य हाती घेता येणे कठीण आहे असा बँकेचा अभिप्राय आहे. काहीं निवडक थ्रोफ व सावकार ह्यांच्या हुड्यांचे तारणावर, जोडलेल्या बँकांनी परतफेडीची हमी दिल्यास, कर्जे देता येणे शक्य होईल, असे रिझर्व्ह बँकेने आतां सुचविले आहे ह्या सर्व बाबतींत आपला अभिप्राय १ एप्रिल, १९३८ पूर्वी हिंदुस्थान सरकारास कळविण्याची जबाबदारी रिझर्व्ह बँकेवर कायद्याच्या ५५ व्या कलमाने घातलेली आहे.

अहमदाबादमधील मजूरवर्गाचा कर्जबाजारीपणा

मुंबई सरकारच्या लेबर ऑफिसने अहमदाबाद येथील गिरण्यांतील मजुरांच्या रहाणीविषयी चौकशी करून, कामगारांच्या घरखर्चाचे आकडे जमा केले. कौटुंबिक उत्पन्न-खर्चासबधीचा लेबर ऑफिसचा रिपोर्ट प्रसिद्ध झाला आहे कुटुंबांच्या नेत्यामध्ये साक्षरतेचे प्रमाण वाढले असल्याचे ह्या चौकशीमध्ये आढळून आले. एकूण १,२९३ कुटुंबांचे हिशेब तपासले, त्यापैकी ८८९ कुटुंबे कर्जात असून, कर्जाच्या रकमेचे प्रत्येकी प्रमाण ३२२ रु असल्याचे दिसून आले ह्या १२९३ कुटुंबास एकूण २ लक्ष, ८७ हजार रु देणे आहे

दि बँक ऑफ महाराष्ट्र लि.

अधिकृत भांडवल १०,००,०००

खपलेले भांडवल २,२३,९००

विक्रीस काढलेले भांडवल ५,००,०००

वसूल झालेले भांडवल १,११,७४०

सर्व प्रकारचे बँकिंगचे व्यवहार केले जातात. सेव्हिंग्ज खात्यावर चेक्स काढता येतात या बँकेवरील चेक मुंबईला सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया लि. मार्फत कमिशनशिवाय वसूल केले जातात. बँकेचे नियम, व्याजाचे दर व शेअर-बद्दल बँकेकडे चौकशी करावी.

काकाकुवा मॅन्शन, लक्ष्मीरोड, पुणे २.

M. V. GOKHALE,

मॅनेजर.

निवडक बाजारभाव

बँक रेट (२८ नोव्हेंबर, १९३५ पासून)

३%

सरकारी कर्जरोखे

५% करमाफ लोन (१९४५-५५)	..	...	१२०-११
५% (१९३९-४४) लोन	..	...	१०५-५
४% १९४३	..	...	१०८-९
३३% बिनमुदत	...	...	९८-१२
३३% १९४०-५०	..	...	१०६-८
२३% १९४८-५२	..	...	१००-५

निमसरकारी रोखे

४% पोर्ट ट्रस्ट (विंगर गॅरंटी व लांब मुदत)	...	...	१०९-८
४% मुंबई म्युनिसिपल (लांब मुदत)	...	...	१०९-०
४% मुंबई सिटी इन्फ्रस्ट्रक्चर ट्रस्ट बॉण्ड (७० वर्षे मुदत)	...	...	१०९-०
४% स्टेट कर्ज (१९५३-६३)	...	...	११२-०
५% स्टेट कर्ज (१९५५)	...	...	१२३-०

मंडळ्यांचे भाग

(कसातील पहिला आकडा भागाची दर्शनी किंमत, दुसरा आकडा वसूल झालेले भांडवल व कंसानतरचा आकडा वार्षिक डिव्हिडंड दर्शवितो.)

बँका

बँक ऑफ इंडिया (१००-५०) १०%	...	...	१४७-८
बँक ऑफ बरोडा (१००-५०) १०%	...	...	११८-८
सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया (५०-२५) ६%	...	...	३०-१०
इपीरिअल बँक (५०) १२%	...	...	१५९५-०
बाँबे प्रॉ. को. बँक (५०) ५%	...	...	५९-०
रिझर्व बँक (१००) ३३%	...	...	१२७-१२

रेल्वेज

दौंड-बारामती (१००) ४३%	...	...	१०४-४
पाचोरा-जामनेर (१००) ४३%	...	...	९४-०
अहमदाबाद मातज (५००) १०% व ६ रु ४ आ. बोनस	...	...	९५०-४
तापी व्हॅली (५००) ७३%	...	...	७६५-८

वीज

बाँबे इन्वे. ऑर्डि (५०) १३%	...	...	१२८-१२
कराची (१००) ९%	...	...	२२५-०
पुणे इलेक्ट्रिक (१००) ९%	...	...	२१६-४
टाटा पॉवर ऑर्डि (१०००) ५३%	...	...	१४८७-८
आंध्र व्हॅली ऑर्डि (१०००) ७३%	...	...	१५८९-०

इतर

बेलापूर शुगर (५०) ८ रु	...	...	१८७-८
इन्फ्रस्ट्रक्चर ट्रस्ट (१००-५०) २ रु	...	...	५०-८
शिवा स्टिम (१५) १ रु	...	...	२७-०
न्यू इंडिया विमा (७५-१५) १ रु ४ आ.	...	...	४३-१२
ओरिएंटल विमा (२००) १२५ रु ७५ रु बोनस	...	...	४७००-०
टाटा आयर्न प. प्रे (१५०) ६%	...	...	२०२-८
टाटा आयर्न दु. प्रे. (२००) १५ रु २ आ.	...	...	१६८-१२
टाटा आयर्न ऑर्डि (७५) १० रु	...	...	३४९-०
टाटा आयर्न डिफंड (३०) ३६ रु ३ आ. ६ पै	...	...	१५७५-०

सोन-चांदी-साखर

सोन (मिंट) प्रत्येक तोळ्यास	..	...	३४-१३
चांदी (मिंट) प्रत्येक १०० तोळ्यास	..	...	५०-१
साखर जावा (तयार) प्रत्येक हड्डेवटास	..	...	१५-४
॥ केसर प्रत्येक मणास	...	...	११-४
॥ सरया प्रत्येक मणास	...	...	११-२

संजीवन हेअर टॉनिक

दारुणा, कॅस गळ्या व टक्कल

ह्यावर अनुभवीक उपाय

संजीवन मॅन्युफॅक्चरिंग कं., अहमदाबाद

विजयादशमीच्या शुभमुहूर्तावर

मशिनरीचा पहिला हप्ता सुवर्णस आला

दहा लक्ष रुपयांची साखर

सिंडिकेटच्या जमिनी चांगल्या असल्यामुळे
हंगामशीर लागणीने दर एकरा ४५ टन ऊंस
सहज येऊ शकतो, असा प्रत्यक्ष अनुभव
आला आहे

साखरेचे भाव उतरले तरी

५ ते १० टक्के नफा.

साविस्तर माहिती व शेअरफॉर्म मागवा.

दि बृहन्महाराष्ट्र शुगर सिंडिकेट लिमिटेड.

२५७ बुधवार पेठ, पुणे

स्त्रियांचा आजार

म्हणजे मुख्यतः विटाळदोष आणि गर्भाशयात
विघाड होणे होय आमचे औषध आर्डोमिक्स
(आतंवादोषारि) एका निष्णात स्त्रीरोग-चिकि-
त्सकाचे पाठावरून तयार केलेले असून ५०
वर्षांच्या अनुभवाने स्त्रियांच्या सर्व गुप्त रोगावर
अप्रतिम गुणदायक ठरलेले आहे. धुपणी, विटाळ
नसणे, थोडा अधवा कष्टदायक होणे, ओटीपोटात
कळा मारणे, भ्रकाली गर्भपात, ज्वर, कडकी,
डोके दुसणे, शौचास साफ न होणे इत्यादि
विटाळदोष नाहीसे करून गर्भाशय निरोगी कर-
ण्याचा हमसास गुण या आर्डोमिक्समध्ये
असल्यामुळे वैद्य व डॉक्टर्स मोठ्या प्रमाणावर
वापरीत आहेत. गुणामध्ये चाची बरोबरी बाजारा-
तील इतर औषधे करू शकत नाहीत. किंमत
वाटलीस रु २ ट. स १२ आणि निराळा एकदम
तीन वाटल्या मागाविणारांस टपालसर्व माफ.

हिंदुस्थान, बसदेश, व सिलोनसाठी मुख्य विक्रेते.—

धी इंडो फॉरिन एजन्सीज. (डिपार्टमेंट नं. ६)

२५५/७ पेंडसे चाळ, सदाशिव पेठ, पुणे शहर

NOTICE TO CONTRACTORS.

Separate sealed percentage tenders in Form B-1 for each of the following works are invited and will be received by the Undersigned upto 2 P. M. on 22-11-1937. Other particulars regarding the contract etc and tender forms can be had at the Undersigned's Office on any working day, during office hours upto 20th November 1937. The Undersigned reserves the right to reject any or all tenders without assigning reasons

Work	Estimated Cost Rs	Cost of Tender Form Rs
(1) Improving Kamatgi Gadag Road section from Badami to— Border of Dharwar District.	13,573/-	1-2-0
(2) Improvements to Havanur Ekkambi Road, Constructing drains & Culverts in miles 0 to 20.	45,213/-	7-8-0
Ex Engr's Office, Dharwar, 27th October, 1937	P K SHINDE Executive Engineer, Dharwar Division, Dharwar.	

स्पेशल स्टमक ट्रीटमेंट
पांढरें-सचव किंमत
१। रु.
मलशुद्धी टॅबलेट्स किं ८ आ

या दोन औषधांच्या मदतीने पोटातील सर्व विकार सात्रीने बरे करता येतात अपचन, आम्लपित्त, पोटदुखी, पोट फुगणे, कर्पट ढेंकर येणे, छातीतील जळजळणे, भोवळ वाटणे अन्नावरची इच्छा नष्ट होणे, झोप समाधानकारक न येणे वगैरे विकारावर हा इलाज रामबाण गणला गेला आहे.

डॉ. बी. आर. गुणे
पुणे २.

K. K. & Co.
Photographic Dealers
POONA.

"DAWN'S MENSORIUM" makes 6% addition to the monthly income of the family. Prospectus sent free on application.
General Manager, "The Dawn of India Life Insurance Company Limited, POONA."

**RELIABLE STENOGRAPHERS
AND TYPISTS**
ON TEMPORARY & PERMANENT CONTRACTS.
Apply—**MARATHI KENDRA,**
10 BUDHWAR, POONA 2.

S. B. JOSHI & Co.

ENGINEERS & CONTRACTORS

41 A, Bruce Street, Bombay | 716 Sadashiv Peth, Poona City

पायोनियर डाइंग हाऊस, पुणे,
रंगीत कापडाचे व चिटाचे व्यापारी.

एरोमाफ प्रिंटिंग, सडीकाम, पक्क्या रंगाचे छापकामाचा व रंगविण्याचा कारखाना.

भिकारदास मास्तीरोड, 'दातेवाडी' ६२५ सदाशिव पेठ

SAMVADRI INS. CO.
—NASHIK—
BEST TO CHOOSE & TO REPRESENT
WANTED WORKERS OF EITHER SEX
Particulars by post or in person

गव्हाचे पोहे

(REGD) (**BLOSSOM**) (REGD)

कित्येकांना गहू खाण्याची इच्छा असते. पण प्रकृतीमुळे अगर हवामानामुळे सोसत नाही. अशा लोकांना हे गव्हाचे पोहे चांगले मानवतात. विशेषतः लहान मुलांना सकाळचे किंवा मधल्या वेळेचे साणे म्हणून ह्यांचा उपयोग हितकारी ठरतो.

ह्या पोह्यांचा तिसट व गोड चिवडा होतो. तसेच हे दहा-दुधातून खाता येतात.

७५२ सदाशिव
पुणे २.

भास्कर पांडुरंग सहस्रबुद्धे
कारखानदार.

CONFIDENCE

is a worth-while asset in business building
The success that has attained Hindusthan's
efforts to serve the public has its origin in
public confidence, its

YEARS OF

Efficient Management, Fair Dealings,
Prompt Settlement of Claims, Liberal
Terms, Enterprize, Judicious Reserves,
Sound Investments, Huge Assets and
Useful Service

HAS CREATED

PUBLIC CONFIDENCE

The following figures will convince you

NEW BUSINESS

Last year 1936-37

Exceeds

2 CRORES & 82 LAKHS

BONUS

PER THOUSAND PER YEAR

On Endowment Rs. 23 | On Whole Life Rs. 20

HINDUSTHAN

Co-operative Insurance Society, Ltd.

(ESTD 1907)

Branches - Bombay, Madras, Delhi, Patna, Lahore,
Lucknow, Dacca

Office - throughout India & the East

S. C. MAJUMDAR,
MANAGER Bombay Branch.

POONA OFFICE - 180, Budhwar Peth.

स्वल्प व्याजाने कर्ज मिळवा

स्वदेशी ध्याना उत्तेजन देऊन त्याची योग्य जोपासना कर-
ण्यास व स्वतःच्याहि फायद्यासाठी कंपनीचे लोन सर्टिफिकेट
घेण्यास आजच रु. २५, किंवा प्रथम ६०८ व दरमहा ३ प्रमाणे
पुढे १८ भरून १०० ते ५००० कर्ज, अगर कर्ज नको
असल्यास रु. ५ ते १०० रोख मिळवा. तसेच स्थाल लोन
घेऊन निकड्याच्या गरजा भागवा. या इन्व्हेस्टमेंटमध्ये रोख
रकमा मिळविणे किती फायद्याचे होईल याचाहि विचार करा
प्राप्तेकरून व एजन्सीसाठी २ आण्याची तिकिटें पाठवून लिहा
अगर भेटा.

दि हिंदुस्थान इंडस्ट्रियल कंपनी, लि.,

हेड ऑफिस:- गिरगांव, मुंबई.

ब्रँच:- लक्ष्मी रोड, काकाकुवा मॅन्शन समोर, पुणे न. २.

दि साऊंड बँकिंग कॉर्पोरेशन लि.

[स्थापना सन १९३५]

९३।१ लक्ष्मीरोड, पुणे शहर

कामाची वेळ:-

दररोज सकाळी १० ते ३, शनिवारी १० ते १

चाहू देवी द सा. द. शे. २ टक्के व्याजाने स्वीकारल्या
जातात.

सेविंग बँक ठेवीवर द. सा. द. शे. ३ टक्के व्याज
दिले जाते.

मुदतीच्या ठेवी ३ महिन्यांपासून ३ वर्षेपर्यंत स्वीकारल्या
जातात व्याजाचे दराबद्दल बँकेकडे चौकशी करावी.

कर्ज: सोने, चांदी, सरकारी रोखे, वगैरे तारणावर रकमा दिल्या
जातात

मॅनेजिंग एजेंट्स.

दि डेक्कन पेपर मिल्स कंपनी, लिमिटेड.

रे पेपर मिल, मुंबवा, पुणे. पदमजी पेपर मिल, मुंबई.

पूर्वी आम्हांस लागणारा सर्व कागद आम्ही आपल्या देशांतच तयार करित होतो, आणि
महाराष्ट्रातील कागदाचा धडा सुप्रसिद्ध होता.

सध्यांच्या यांत्रिक युगांत, कागदाचे प्रकार आणि त्यांस असलेली मागणी विलक्षण वाढली असतां
आम्हीं पूर्ण स्वदेशी कागदच कां वापरूं नये आणि आम्हांस सर्व स्वदेशी कागद कां पुरवतां येऊं नये!

ह्या प्रश्नांस, दि डेक्कन पेपर मिल्स कंपनीने, अनेक प्रकारांचा व प्रतींचा कागद आपल्या

कार्यक्षम कारखान्यांत तयार करून समाधानकारक उत्तर दिलें आहे.

तुम्हांस कसलाहि कागद पाहिजे असो, त्यासंबंधानें खालील पत्त्यावर

चौकशी करून तो कागद घ्या.

८१५-१६ भवानी पेठ, पुणे.

अहमदाबाद हाऊस, बॅलर्ड एस्टेट, मुंबई.